

**Основни понятия в китайската
мисъл и култура**
КНИГА ЧЕТВЪРТА

中華思想文化術語

София, 2019

ПРЕВОДЪТ Е НАПРАВЕН ПО ИЗДАНИЕТО:

圖書在版編目(CIP)數據

中華思想文化術語. 4 : 漢、英/《中華思想文化術語》編委會編. --北京: 外語教學與研究出版社, 2016. 12

ISBN 978-7-5135-5549-4

I. ①中…II. ①中…III. ①中華文化—術語—漢、英IV. ①K203-61
中國版本圖書館CIP資料核字(2016)第322566號

Original Chinese-English Bilingual Text © Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

Bulgarian translation © Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

This edition is published by arrangement with Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd. This edition is for sale in Bulgaria only and may not be purchased for export therefrom.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Петко Т. Хинов, превод, 2019

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0549-7

中華思想文化術語

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ В КИТАЙСКАТА МИСЪЛ И КУЛТУРА

КНИГА ЧЕТВЪРТА

Превод от китайски и старокитайски

Петко Т. Хинов

България среща Китай

东西合作 · 连接世界

ЕКИП ОТ СПЕЦИАЛИСТИ, РАБОТИЛИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА СБОРНИКА
„ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ В КИТАЙСКАТА МИСЪЛ И КУЛТУРА“:

КОНСУЛТАНТИ:

李學勤 (Li Xueqin), 林戊蓀 (Lin Wusun),
葉嘉瑩 (Florence Chia-ying Yeh), 張豈之 (Zhang Qizhi)

ЕКСПЕРТНА КОМИСИЯ:

Директор:

韓震 (Han Zhen)

Членове:

晁福林 (Chao Fulin), 陳德彰 (Chen Dezhang), 陳明明 (Chen Mingming),
馮志偉 (Feng Zhiwei), 韓經太 (Han Jingtai), 黃友義 (Huang Youyi),
金元浦 (Jin Yuanpu), 李建中 (Li Jianzhong), 李照國 (Li Zhaoguo),
樓宇烈 (Lou Yulie), 馬箭飛 (Ma Jianfei), 聶長順 (Nie Changshun),
潘公凱 (Pan Gongkai), 王博 (Wang Bo), 王寧 (Wang Ning),
葉朗 (Ye Lang), 袁濟喜 (Yuan Jixi), 袁行霈 (Yuan Xingpei),
張立文 (Zhang Liwen), 張西平 (Zhang Xiping), 鄭述譜 (Zheng Shupu)

ЧУЖДЕСТРАННИ КИТАИСТИ:

艾 愷 (Guy Salvatore Alitto), 安樂哲 (Roger T. Ames)
包華石 (Martin Joseph Powers), 顧 彬 (Wolfgang Kubin)
韓安德 (Harry Anders Hansson), 柯鴻岡 (Paul Crook)
柯馬凱 (Michael Crook), 司馬麟 (Don Starr)
魏查理 (Charles Willemen)

АКАДЕМИЧЕН СЪВЕТ:

白振奎 (Bai Zhenkui), 蔡力堅 (Cai Lijian), 陳海燕 (Chen Haiyan),
陳少明 (Chen Shaoming), 付志斌 (Fu Zhibin), 郭曉東 (Guo Xiaodong),
郝任德 (Michael Hoare), 何世劍 (He Shijian), 胡海 (Hu Hai),
胡智鋒 (Hu Zhifeng), 黃春豔 (Huang Chunyan), 賈德忠 (Jia Dezhong),
姜海龍 (Jiang Hailong), 蔣好書 (Jiang Haoshu), 李存山 (Li Cunshan),
李景林 (Li Jinglin), 李雪濤 (Li Xuetao), 林滿秋 (Lin Man-Chiu),
劉青 (Liu Qing), 柳拯 (Liu Zheng), 呂玉華 (Lü Yuhua),
滿興遠 (Man Xingyuan), 孟慶楠 (Meng Qingnan),
裴德思 (Thorsten Pattberg), 喬希 (Joshua Mason), 喬永 (Qiao Yong),
任大援 (Ren Dayuan), 沈衛星 (Shen Weixing), 施曉菁 (Lynette Shi),
孫藝風 (Sun Yifeng), 陶黎慶 (Tao Liqing), 童孝華 (Tong Xiaohua),
王剛毅 (Wang Gangyi), 王惠民 (Wang Huimin), 王柯平 (Wang Keping),
王麗麗 (Wang Lili), 王維東 (Wang Weidong), 魏玉山 (Wei Yushan),
溫海明 (Wen Haiming), 吳根友 (Wu Genyou), 吳志傑 (Wu Zhijie),
夏吉宣 (Xia Jixuan), 徐明強 (Xu Mingqiang), 徐亞男 (Xu Yanan),
徐英 (Xu Ying), 嚴文斌 (Yan Wenbin), 嚴學軍 (Yan Xuejun),
楊雪冬 (Yang Xuedong), 楊義瑞 (Yang Yirui), 於文濤 (Yu Wentao),
余來明 (Yu Laiming), 張建敏 (Zhang Jianmin), 張靜 (Zhang Jing),
章思英 (Zhang Siying), 趙桐 (Zhao Tong), 鄭開 (Zheng Kai), 周雲帆 (Zhou Yunfan),
朱良志 (Zhu Liangzhi), 朱淵 (Zhu Yuan), 左勵 (Zuo Li)

СЪДЪРЖАНИЕ

ÀIMÍN 愛民 ЛЮБОВ КЪМ НАРОДА	13
ÀI RÉN Yǐ DÉ 愛人以德 ОБИЧАЙ ДРУГИТЕ, НО ДОБРОДЕТЕЛНО	15
ĀNJŪ-LÈYÈ 安居樂業 ЖИВЕЯ СПОКОЙНО И С РАДОСТ СЕ ТРУДЯ	16
BǎIXÌ 百戲 ВСИЧКИ ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ ИЗКУСТВА	17
BIĀNSÀI SHĪ 邊塞詩 ПРИГРАНИЧНА ПОЕЗИЯ	19
BIĀOJŭ-XÌNGHUÌ 標舉興會 ЯРКОСТ И НЕПРИНУДЕНОСТ	20
BÓ'AI 博愛 ВСЕОБХВАТНА ЛЮБОВ	22
BÙZHÀN'ÉRSHÈNG 不戰而勝 ПОБЕДА БЕЗ СРАЖЕНИЕ	24
BÙ ZHÀN ZÀI Wǒ 不戰在我 ДА НЕ ВОЮВАМ ЗАВИСИ САМО ОТ МЕН	25
CĀNYÁN 參驗 ΥΔΟСТОВЕРЯВАНЕ ЧРЕЗ ПРОВЕРКА	26
CĀNGLǐN SHÍ ER ZHĪ LǐJié 倉廩實而知禮節 АКО НАПЪЛНИШ ХАМБАРИТЕ, НАРОДЪТ ЩЕ ПОЗНАЕ И ЗАКОНИТЕ НА БЛАГОЧЕСТИЕТО	27
CHÁNGCHÉNG 長城 ВЕЛИКАТА КИТАЙСКА СЕНА	29
CHÀNG SHÉ 暢神 ДУХОВНА ОТРАДА	31
CHÉNGRÉN 成人 СЪВЪРШЕН ЧОВЕК	32
CHÓNGBĒN JǔMÒ 崇本舉末 ПОЧИТАЙ КОРЕНА И ИЗВЕСЯВАЙ КЛОНКИТЕ	34
CHÓNGBĒN XĪMÒ 崇本息末 ПОЧИТАЙ КОРЕНА И НЕ СЕ ЗАНИМАВАЙ С КЛОНИТЕ	35
CHŪNQIŪ WĪFǎ 春秋筆法 НАЧИН НА ИЗРАЗЯВАНЕ, ХАРАКТЕРЕН ЗА „ПРОЛЕТИ-ЕСЕНИ“	36

DÀZHÀNGFŪ 大丈夫	
ДОБАЕСТЕН МЪЖ	37
DĀNGRÉN BÙRÀNG 當仁不讓	
НЕ СЕ ОТКАЗВАЙ ДА ИЗПЪЛНИШ ДЪЛГА НА ПРАВДАТА	39
DÉ RÉN Zhě XìNG, SHĪ RÉN Zhě BēNG 得人者興，失人者崩	
КОЙТО СПЕЧЕЛИ (СЪРЦЕТО НА) НАРОДА СИ, СЕ ВЪЗДИГА, КОЙТО ИЗГУБИ (СЪРЦЕТО НА) НАРОДА СИ, ПРОПАДА	40
DIǎNTIĒ-CHÉNGJīN 點鐵成金	
С ДОПИР ПРЕВРЪЩАМ ЖЕЛЯЗОТО В ЗЛАТО	42
Fǎ 法	
ЗАКОН	44
FǎN Zhě Dào Zhī Dòng 反者道之動	
ДВИЖЕНИЕТО НА ДАО Е ЗАВРЪЩАНЕТО	46
FÀN'Ài 泛愛	
ВСЕОБХВАТНА ЛЮБОВ	47
FĒIMìNG 非命	
ОТРИЦАНИЕ НА ПРЕДОПРЕДЕЛЕНИЕТО	48
GÉ 格	
ИЗУЧАВАНЕ	49
GōNGDIào 宮調	
ГҮНДЯО, ИЛИ МУЗИКАЛНИ ЛАДОВЕ	51
GōNGZHÈNG 公正	
СПРАВЕДЛИВОСТ	53
GŪWÉN YùNDòng 古文運動	
ДВИЖЕНИЕ ЗА ЗАВРЪЩАНЕ КЪМ ДРЕВНАТА ЛИТЕРАТУРА	55
HÁN Xù 含蓄	
НЕДОИЗКАЗАНOST	57
HÁNYǒNG 涵泳	
ВСЕПОГЛЪЩАЩО ЧЕТЕНЕ (УЧЕНИЕ)	59
HÀN YUÈFŭ 漢樂府	
ПОЕЗИЯ ЮЕФУ	61
HÁOFÀNGPÀi 豪放派	
ШКОЛА НА НЕУДЪРЖИМИЯ ПОРИВ	63
HÀO Zhàn Bì Wáng, Wàng Zhàn Bì Wēi 好戰必亡，忘戰必危	
ОБИЧАЩИТЕ ВОЙНАТА ЗАГИВАТ, ЗАБРАВЯЩИТЕ ВОЙНАТА ЖИВЕЯТ В ОПАСНОСТ	65
HÉ WÉI GUì 和爲貴	
НАЙ-СКЪП Е МИРЪТ	67
HUĀNG HÁN 荒寒	
СИРОТНА ТЪГА	68
HUÁNG Hé 黃河	
ЖЪЛТАТА РЕКА	70
HUÌMÍN 惠民	
ДА ВЪРШИШ ДОБРО НА НАРОДА	71

jī 几 (ТЪНКА) ПОЛИЧБА	73
jǐ suǒ bú yù, wù shī yú rén 己所不欲，勿施於人 НЕ ПОСТЪПВАЙ С ДРУГИТЕ ТАКА, КАКТО НЕ ИСКАШ ДА ПОСТЪПВАТ С ТЕБ	74
Jiàn'ān fēnggǔ 建安風骨 ДЗИЕНАНСКИ СТИЛ	75
jiě bì 解蔽 ПРЕМАХВАНЕ НА ЗАБЛУДИТЕ	77
jīng qì 精氣 ЕСЕНЦИАЛНА ЦИ	78
kū dàn 枯淡 СКРОМНОСТ И ПРОСТОТА	79
kuáng juàn 狂狷 ГОРЕЩА И ХЛАДНА НАТУРА	81
lǐ qù 理趣 ИСТИНИ, РАЗКРИВАНИ ЧРЕЗ ОЧАРОВАНИЕ	82
liǎng yí 兩儀 ДВЕ НАЧАЛА	84
long 龍 ДРАКОН	85
luàn shì zhī yīn 亂世之音 МУЗИКАТА НА СМЪТНИ ВРЕМЕНА	87
mínxīn 民心 СЪРЦЕТО НА НАРОДА	88
mín xīn wéi běn 民心惟本 СЪРЦЕТО НА НАРОДА Е КОРЕН НА ДЪРЖАВАТА	90
mín yǐ shí wéi tiān 民以食爲天 ЗА НАРОДА НЕБЕ Е ХРАНАТА	92
mín zhǔ 民主 ГОСПОДАР НА НАРОДА / НАРОДОВАЛАСТИЕ	94
qīng cí lì jù 清詞麗句 ДУМИ ЯСНИ И СЛОВА ПРЕКРАСНИ	96
rén mín ài wù 仁民愛物 ЛЮБОВ КЪМ ХОРАТА И ГРИЖОВНОСТ КЪМ ВСИЧКО	97
sānbùxiǔ 三不朽 ТРИТЕ НЕТЛЕННИ ДЕЛА	99
shān shuǐ shī 山水詩 ПЕЙЗАЖНА ЛИРИКА	100
shàng tóng 尙同 СЪГЛАСИЕ С ВИШЕСТОЯЩИЯ	102
shàng xián 尙賢 ИЗДИГАНЕ НА ДОБРОДЕТЕЛНИТЕ	103

SHÈNG SHÈNG 生生 НЕПРЕКЪСНАТО ПОРАЖДАНЕ	104
SHÈNG TÁNG ZHǐ YīN 盛唐之音 ПОЕЗИЯ НА ЗЛАТНИЯ ВЕК НА ДИНАСТИЯ ТАН	105
SHÌ DÉ ZHÈ CHĀNG , SHÌ LÌ ZHÈ WÁNG 恃德者昌 , 恃力者亡 КОЙТО СЕ ОСЛАНЯ НА ДОБРОДЕТЕЛ, ПРОЦЪФТЯВА; КОЙТО СЕ ОСЛАНЯ НА СИЛА, ЗАГИВА	107
SÌ XIÀNG 四象 ЧЕТИРИ ОБРАЗА	109
TÀIKĀNG Tǐ 太康體 ПОЕЗИЯ НА ПЕРИОДА ТАЙКАН	111
TÌ 悌 БРАТОВА ДОБРОДЕТЕЛ	112
TIĀN JīNG Dì Yì 天經地義 НЕБЕСНИ ЗАКОНИ И ЗЕМНИ НАЧАЛА	114
TIĀN SHÍ Dì Lì Rén Hé 天時地利人和 БЛАГОПРИЯТНА ВЪЗМОЖНОСТ, ГЕОГРАФСКО ПРЕДИМСТВО И ЧОВЕШКО ЕДИНСТВО	115
TIĀN XIÀ WÉI GōNG 天下爲公 ПОДНЕБЕСНАТА Е НА ВСИЧКИ	117
TIĀN YUÁN SHĪ 田園詩 ИДИЛИЧНА ПОЕЗИЯ	118
WǎN YUÈ PÀi 婉約派 ШКОЛА НА СДЪРЖАНОТО ИЗЯЩЕСТВО	119
WÁNG GUÓ ZHǐ YīN 亡國之音 МУЗИКАТА НА ЗАГИВАЩА ДЪРЖАВА	121
WÚ WÉI ÉR ZHì 無爲而治 УПРАВЛЕНИЕ ЧРЕЗ НЕДЕЯНИЕ	122
WÙ HUÀ 物化 ПРЕВРАЩЕНИЕ	124
XĪ KŪN Tǐ 西崑體 СИКУНСКИ СТИХОВЕ	125
XIĀNG YUÁN 鄉原 ЛИЦЕМЕР	127
XIÀO 孝 СИНОВНА ДОБРОДЕТЕЛ	128
XĪN ZHĀI 心齋 ОЧИЩЕНИЕ (ПОСТ) НА СЪРЦЕТО	130
XÍNG Jǐ YǒU CHǐ 行己有恥 ЗАПАЗВАМ ЧУВСТВОТО СИ ЗА СРАМ	131
XÌNG È 性惡 ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА Е ЗЛА	133

XÌNG SHÀN 性善 ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА Е ДОБРА	134
XUÁN YÁN SHĪ 玄言詩 МИСТИЧЕСКА ПОЕЗИЯ	135
XUǎN Tǐ 選體 ПОЕТИЧЕН ЖАНР „СЮАНТИ“	136
YÍ FēNG Yì SÚ 移風易俗 ПРОМЯНА (ОБЛАГОРОДЯВАНЕ) НА НРАВИТЕ И ОБИЧАИТЕ	138
Yǐ ZHàn Zhǐ ZHàn 以戰止戰 ДА СПРЕШ ВОЙНАТА ЧРЕЗ ВОЙНА	139
YǐNYì SHĪ 隱逸詩 ОТШЕЛНИЧЕСКА ПОЕЗИЯ	141
YǒNGMíNGTǐ 永明體 ЮНМИНСКА ПОЕЗИЯ	142
YǒNG SHĪ SHĪ 詠史詩 ИСТОРИЧЕСКА ПОЕЗИЯ	143
YUÁN HēNG Lì ZHĒN 元亨利貞 ЮАН, ХЪН, ЛИ, ДЖЪН	144
YUÀN Cì 怨刺 НЕГОДУВАНИЕ И САТИРА	146
YUē DìNG SÚ CHÉNG 約定俗成 УТВЪРЖДЕНИЕ ЧРЕЗ ВСЕОБЩА УПОТРЕБА	147
YUÈ 樂 МУЗИКА	148
ZHÈNG GUì YǒU HÉNG 政貴有恆 ДОСТОЙНСТВОТО НА ПОЛИТИЧЕСКОТО УПРАВЛЕНИЕ Е В НЕГОВАТА НЕИЗМЕНЧИВОСТ	150
ZHÈNGSHǐ Tǐ 正始體 ЛИТЕРАТУРЕН ЖАНР ДЖЪНШИ	151
ZHì Nèi CÁI WÀi 治內裁外 ВЪТРЕШНАТА УРЕДЕНОСТ НА ДЪРЖАВАТА ОПРЕДЕЛЯ ВЪНШНАТА ѝ ПОЛИТИКА	152
ZHì SHì ZHĪ YĪN 治世之音 МУЗИКАТА НА ЧЕСТИТИ ВРЕМЕНА	153
ZHŌNG HÉ 中和 РАВНОВЕСИЕ И ХАРМОНИЯ	154
Zì SHENG 自生 САМОПОРАЖДАНЕ	156
Zì YÓU 自由 СВОБОДА / ЖИВЕЯ И ПОСТЪПВАМ СВОБОДНО	157
ZUÒ WÀNG 坐忘 СЪЗЕРЦАТЕЛНО СЕБЕЗАБВИЕНИЕ	158

Предговор

„Основни понятия в китайската мисъл и култура“ е поредица, чийто замисъл може да се изрази по следния начин: да бъдат представени и изяснени същностните понятия, които китайският народ е сътворил, съставил, събрал и обобщил в съвкупната си философска мисъл, в своята духовна култура, мисловност и ценностни възгледи под формата на думи, изрази и крилати изречения. Тези основни понятия са плод на хилядолетния опит на китайския народ при изучаването на природата и обществото и размисъл над явленията в тях. В ключовите понятия, предложени в нашия сборник, е събрана историческата мъдрост на народа, те отразяват най-дълбоките и обширни търсения и проникновения на китайския дух. В тях се съдържа хуманистична мисловност и културно-ценностни нагласи, които вече са се превърнали в своеобразен „житейски ген“ на китайската народност и дълбоко са се пропили в кръвта на поколения китайци, превръщайки се във всеобщи нрави и вяра на китайския народ. По такъв начин тези понятия са станали гръбнак на хилядолетната мисловна традиция, култура и духовност на Китай. От друга страна, събраните тук понятия са за съвременните китайци ключ за разбиране на философската мисъл, хуманистична духовност, мисловни и ценностни нагласи на древните китайци, заедно с тяхното развитие и промени в други области, като литература, история и др. Едновременно с това този ключ може да послужи и на други народи в съвременния свят за разбирането на духовния свят на модерен Китай и китайците в родината им и по света.

ЛЮБОВ КЪМ НАРОДА

Да обичаш народа, да милееш и да се грижиш за обикновените хора на своя народ. Един държавник не само трябва да притежава това чувство – любовта към народа трябва да е важен принцип на държавното управление. Древните китайци смятали, че чрез определени политики и начинания владетелят трябва да обезпечи на народа полза и спокойно, отрадно съществуване и да го пази от беди, нападения и гибел. Това е предпоставка и основа на почитта и преклонението на народа пред владетеля. Любовта към народа е не само важно понятие от областта на политическото управление, но обхваща и военното дело, превръщайки се във важен негов принцип, по силата на който собственият народ, но и народът на вражеската страна трябва да бъде защитен и обичан. В това виждаме продължение на други типично китайски принципи – „народът е корен на държавата“ (民本, вж. „Основни понятия“ т. 1, с. 54) и управление чрез човеколюбие и справедливост (仁義).

ЦИТАТИ

文王問太公曰：“願聞爲國之大務，欲使主尊人安，爲之奈何？”太公曰：“愛民而已。”文王曰：“愛民奈何？”太公曰：“利而勿害，成而勿敗，生而勿殺，與而勿奪，樂而勿苦，喜而勿怒。”（《六韜·文韜·國務》）

[Джоуският] цар Уън-уан рече на [Дзян] Тай-гун: „Бих искал да чуя кое е главното при управлението на държавата и кое може да вдъхне почитание към владетеля и донесе мир на народа.“ Тай-гун отвърна: „Всичко това се заключава в любовта към народа.“ Тогава Уън-уан попита: „А какво означава да обичаш народа?“ Тай-гун отговори: „Да му носиш полза, а не пречки, успех, а не развала, живот, а не гибел, да му даваш, а не да му отнемаш, да предизвикваш у него радост, а не горчивина, щастие, а не възмущение.“
„Шестте тайни на държавничеството“

古者以仁爲本、以義治之之謂正。.....戰道：不違時，不歷民病，所以愛吾民也；不加喪，不因凶，所以愛夫其民也；冬夏不興師，所以兼愛其民也。（《司馬法·仁本》）

Древните приемали човеколюбието като корен на обществото, а правдата като път за поддържането на порядък в него. [...] А „път на войната“ наричали това да не се воюва в усилено време [когато кипи земеделски труд], във време на мор – това се нарича любов към собствения народ; да не се напада по време на общонароден траур или когато враждебното царство страда от бедствие – това се нарича любов към чуждия народ; да не се вдига войска в летния зной или зимния мраз – това пък е любов и към своя, и към чуждия народ.

„Военното изкуство на Съма Жандзю“

Обичай другите, но добродетелно

Любовта към другите трябва да почива върху определени нравствени закони, а не да бъде безпринципна, своеволна и пристрастна – да угажда на отделни човеци, да е търпима към пороците. Добродетел – това е морално правило, което посочва границите между добро и зло, здраво и порочно човешко поведение. Моралните правила са вътрешно основание и опора на добрия обществен порядък. Ако обичаш хората, но не добродетелно, ти рушиш общите устои на обществото и вредиш на личното добро и нрави и на отдаващите, и на получаващите човешката любов. Този древнокитайски принцип е възвишение на възвишена правда и истина, на дух на уважение към обществената хармония и на стремежа към всеобща полза.

ЦИТАТИ

曾子曰：「.....君子之愛人也以德，細人之愛人也以姑息。吾何求哉？吾得正而斃焉斯已矣。」（《禮記·檀弓上》）

Тъй рече Дзъндзъ: „...Благородният човек обича другите, но добродетелно; нищожният човек обича другите, но с [угодническа] търпимост. Какво мога да желая аз? Да се сдобия с правдата и в нея да ме завари смъртният ми час – тогава душата ми ще е спокойна!“
„Книга на благочестието“

君子愛人以德，不可徇情廢禮。（褚人獲《隋唐演義》第二十三回）

Благородният човек обича другите, но добродетелно, без да угажда на никому и без да руши законите на благочестието.

Чу Жънхуо, „Повест за Суй и Тан“

ЖИВЕЯ СПОКОЙНО И С РАДОСТ СЕ ТРУДЯ

Спокоен, установен начин на живот и удовлетворение и радост от занятието, с което се прехранвам – това е смисълът на този описателен израз. Той означава също и отлично управление на държавата и обществото, мирно състояние на Поднебесната, доволство на хората от живота им и спокойно упражняване на техните способности в професията им, носещо им удовлетворение и щастие. Това е основен обществен идеал на обикновения човек, както и крайна цел на всяко политическо-социално управление. Като политически идеал спокойният живот и отрадният труд се крепят върху разбирането, че народът е корен на държавата. В това понятие е заложен стремежът към народно добруване.

ЦИТАТИ

至治之極.....民各甘其食，美其服，安其居，樂其俗。（《史記·貨殖列傳》引《老子》）

Върховно постижение на отличното управление... Това е когато всеки от народа се засища сладко, облича красиво, живее спокойно и с радост следва обичаите си.

Позоваване на Лаодзъ в „Исторически записки“ от Съма Циен

普天之下，賴我而得生育，由我而得富貴，安居樂業，長養子孫，天下晏然，皆歸心於我矣。（仲長統《理亂篇》，見《後漢書·仲長統傳》）

Ако всички в Поднебесната биха могли чрез мен да живеят и да се прехранват, от мен да получават благоденствие и чест, да живеят спокойно и да се радват на труда си, да отглеждат синове и внуци, ако цялата Поднебесна би се радвала на мир – тогава сърцата на всички биха ми принадлежали.

Джун Чантун, „За овладяването на безпорядъка“

Всички изпълнителски изкуства

Буквално *бай си* означава „сто (вида) забавления“ – общото название на изпълнителските изкуства в древен Китай. Те включват: бойни изкуства, илюзионизъм, дресировка на животни, песни, танци, хуморески, ходене по въже, гълтане на ножове, ходене по огън и други увеселителни умения – съдържанието им е богато, изпълненията разнообразни, изпълнението им свободно от правила, целта им – да се създаде добро настроение у зрителите, характерът им – простионароден и достъпен за всички. Започват да се разпространяват през епохата Хан, като се пригодяват към различните местни народностни култури, изпълнителските им форми непрестанно се спояват, обогатяват; „стоте забавления“ означават неограничен брой изпълнения пред публика. След Южните и Северните династии понятието „сто забавления“ придобива смисъл на „свободни изпълнителски изкуства“ (散樂, *сан юе*); техният разцвет е още по-голям през епохата Тан. След династия Сун *сан юе* вече означава съчинени от писатели и изпълнявани от артисти песни и танци, драматични постановки, при което „стоте забавления“ се приравняват на народно изпълнителско изкуство. Понякога управляващите са забранявали техните представления, тъй като последните са отвличали народа от основните му занятия и дори са накърнявали добрите нрави. От друга страна обаче, „стоте забавления“ са породили високото изкуство на танците, песните и театъра, като са оставили в нематериално наследство китайското изпълнителско изкуство и са обогатили духовния и културен живот на китайците.

ЦИТАТ

秦漢已來，又有雜技，其變非一，名爲百戲，亦總謂之散樂。（郭茂倩《樂府詩集》卷五十六引《唐書·樂志》）

От Цин и Хан насам се нароили и изпълнителски изкуства с безчетни разновидности. Нарекли ги „сто забавления“, а общо ги назовават и „свободни изпълнителски изкуства“.

„История на династия Тан“

Пригранична поезия

Направление в класическата китайска поезия, отразяващо пейзажа, военните подвизи и живота на граничните войски на китайската империя. Стихотворенията описват необичайната красота на гледките оттатък границите (зад Великата китайска стена) или отразяват суровия живот и войни, мъките и тъгите на войниците, които живеят в приграничните застави. В някои от тях се отделя внимание на раздялата на войниците със семействата им, на тъгата им по родния край, на чувството за служение на Родината, на скръбта на младите им невести или пък на тъгата по пребиваващите далеч от тях семейство и род. В този род поезия често се отпечатват и дълбоките чувства и мисли на поета за войната, както и напрежението между ценността на отделния човешки живот и духа на епохата. Приграничната поезия се развива главно в епохата Тан, среща се и след нея, ала в несравнимо по-малък мащаб и не като литературно явление.

Цитат

盛唐諸公五言之妙，多本阮籍、郭璞、陶潛.....邊塞之作則出鮑照、吳筠（yún）也。唐人於六朝，率攬其菁華、汰其蕪蔓，可爲學古者之法。（王士禎《居易錄》卷二十一）

Във великата Танска епоха мнозина създали великолепно образци на петословната поезия, черпейки най-вече от Жуан Дзи, Гуо Пу и Тао Юанмин. [...] Приграничната поезия е представена от творбите на Бао Джао и У Юн. Танските поети извлекли най-доброто от времето на Шестте династии, пречистили го от недостатъците – това може да послужи като образец как да черпим и да се учим от древността.

Уан Шиджън, „Записки в спокойния живот“

Яркость и непринужденность

Среща се и в обратен ред – 興會標舉. *Бяодзю* означава „ярък, изключителен“, а по-късно значението се разширява – „забележителен, превъзходен, неповторим, единствен по рода си“. *Хуей* във втория компонент на израза означава „събиране, стичане ведно“; *синхуей* пък означава творческо състояние, при което вдъхновението идва от външни предмети, заедно с богатите душевни състояния и прозрения, породени от досега с тези предмети – творческа непринужденост. Тя е естествен подем и умствено увлечение, които се пораждат от вдъхновението при сътворяването на литературното произведение. „Яркость и непринужденост“ описват породените от въодушевление богати душевни прозрения и усещания, вложени в литературната творба, както и наситените и силни подем и увлечения, които поражда тя. Термин на китайската литературна критика, „яркость и непринужденост“ е също и творческо понятие, възхваляващо естествеността и отхвърлящо превзетата натруфеност; понятието издига в добродетел на литературата блестящите дарования и силните чувства на твореца и набляга върху свободата на въображението, основано на интуицията, заедно със свободата на творенето, водено от подема на вдъхновението.

ЦИТАТИ

靈運之興會標舉，延年之體裁明密，並方軌前秀，垂范後昆。
(《宋書·謝靈運傳論》)

Яркостта и непринуждеността у Сие Линюн, плътната структура и мисловна яснота у Йен Йенджи, които и двамата са постигнали, подражавайки на прежните велики поети, са ги превърнали в образец за поетите след тях.

„История на Сун от Южните династии“

一用興會標舉成詩，自然情景俱到。（王夫之《明詩評選》卷六）

Когато едно стихотворение е създадено с неповторимост и не-
принуденост, то естествено извиква у читателя единение между
природен пейзаж и настроение.

Уан Фуджи, „Избрани стихотворения от епохата Мин с коментари“

原夫創始作者之人，其興會所至，每無意而出之，即爲可法可則。.....情
偶至而感，有所感而鳴，斯以爲風人之旨。（葉燮《原詩·內篇下》）

Знайно е, че когато творците на словото са въодушевени, всичко,
написано от тях непринудено, може да послужи като образец и ме-
рило после. [...] Целта на поета е в това да улови неочаквано поро-
деното [от външни предмети] настроение и да го въплъти в стих,
който поражда чувства.

Йе Сие, „Изначалният смисъл на поезията“

ВСЕОБХВАТНА ЛЮБОВ

Любов към всички, милосърдие към всички човеци. Древните китайци вярвали, че „да даруваш на народа мирен живот – това е милосърдие“; любов пък е всяка проява на човеколюбие (жън 仁), а човеколюбието е възможно при близки отношения с хората. Всеобхватна любов е да обичаш народа си, да си жалостив към него – отначало това е политическо понятие, което означава да въведеш такъв строй, такива закони, такава политика, такива мерки, при които ползата за държавата е възможно най-голяма, вследствие на което и ползата за народа ще е по-голяма. Всеобхватната любов означава и по-голяма близост на владетеля с народа, дружелюбно отношение към хората, взаимопомощ, които са влезли в кръвта на обществените нравствени отношения и в нравите и чувствата на отделната личност.

ЦИТАТИ

先王見教之可以化民也，是故先之以博愛，而民莫遺其親；陳之德義，而民興行……（《孝經·三才》）

Царете от старо време прозрели, че чрез възпитание народът може да бъде просветен с добро, затуй те започнали да наставляват хората на любов. Вследствие хората вече не изоставяли родителите си; царете учили народа на правда и добродетел и народът с въодушевление ги следвал на дело...

„Книга за синовната добродетел“

人君之道，清淨無爲，務在博愛，趨在任賢.....（劉向《說苑·君道》）

Пътят на владетеля е в спокойното следване на природата, в не-намесата без нужда; той е длъжен да обича всички и да се стреми към назначаване на способни и добродетелни люде за служители...
Лиу Сян, „Градина с истории“

博愛之謂仁，行而宜之之謂義，由是而之焉之謂道，足乎己無待於外之謂德。（韓愈《原道》）

Всеобхватната любов се нарича човеколюбие; ако постъпваш човеколюбиво и с уважение – това е правда. Да следваш човеколюбието и правдата – това е Пътят; когато не се нуждаеш от нищо външно, за да притежаваш вътрешна пълнота – това е добродетел.
Хан Ю, „Изначалния Път“

愛博

ПОБЕДА БЕЗ СРАЖЕНИЕ

Да победиш противник, без да се сражаваш срещу него. Изразът води началото си от прочутия древнокитайски стратег Сун У, който твърди, че най-мъдрата военна стратегия е „да не воюваш, но да покориш армията на врага“. Да се постигне това има два начина: 1) *фамоу* (伐謀) – да разрушиш плановите на неприятеля, да го доведеш до недоумение и невъзможност за действие; 2) *фадзяо* (伐交) – да съсипеш външните (дипломатическите) връзки на неприятеля, като го поставиш в изолация и безпомощност. Чрез тези две тактики да принудиш неприятелят да капитулира, а себе си да поставиш в стратегическо предимство, докато в крайна сметка неприятелят ти се признае за победен. Това е велика военна тактика, съчетаваща политически, военни и дипломатически действия, и е предлагана като отлична от множество видни пълководци в историята. Тя и до днес се използва широко в международните отношения, корпоративните и търговските войни и в много други области. Същността ѝ е: изграждай себе си и сключвай съюзи.

ЦИТАТ

百戰百勝，非善之善者也；不戰而屈人之兵，善之善者也。故上兵伐謀，其次伐交，其次伐兵，其下攻城。攻城之法，爲不得已。（《孫子·謀攻》）

Този, който побеждава във всяко сражение, не е непременно най-изкусният; който не воюва, а надвива чуждите армии – той е най-изкусният пълководец. Прочее, най-изкусната стратегия е да разрушиш плановите на врага; втора след нея е да съсипеш външните му връзки, след това да го победиш на бойното поле, а на последно място – да превземеш градовете му. Последната тактика се приема в краен случай.

Сундзъ, „Изкуството на войната“

ДА НЕ ВОЮВАМ ЗАВИСИ САМО ОТ МЕН

Да не воюваш с противника, когато няма изглед за победа. Дали да встъпиш във война, или да се откажеш зависи от теб, а не от противника. Това е бисер на военната мисъл на древните китайци. „Да не воюваш“ не означава да отбягваш пасивно войната – смисълът на това е: когато положението е неизгодно за мен и изгодно за противника ми, аз съм длъжен да избегна пряк сблъсък с него, особено в случаите на решителна битка; не трябва на военното действие на противника прибързано да отговарям със съответно действие или пасивно да приемам предизвикателството, а чрез отбранителни действия да изтощавам силите на врага, като същевременно го подбуждам да действа, да открие неволно пукнатини, в които после да се вмъкна, да мина в контранастъпление и да го разгромя. Мисълта набляга върху това твърдо да запазвам управляващо положение по време на война и да не влизам в сражения, чийто изход е неблагоприятен за мен.

ЦИТАТИ

故善戰者，致人而不致於人。（《孫子兵法·虛實》）

Прочее, изкусният пълководец насочва действията на противника, а не се оставя да бъде насочван от него.

Сундзъ, „Изкуството на войната“

孫武云：「我不欲戰者，畫地而守之，敵不得與我戰者，乖其所之也。」敵有人焉，則交綏之間未可圖也，故曰不戰在我。（《李衛公問對》卷下）

Сун У рече: „Когато не желая да воювам, очертавам си територия и я браня, при което врагът не успява да влезе в сражение срещу мен и аз отклонявам посоката на действието му.“ Когато врагът е многоброен, не бих могъл да удържа победа чрез маневриране, затова казвам: да не воювам зависи само от мен.

„Въпроси и отговори на Ли Дзин, гун на царство Уей“

УДОСТОВЕРЯВАНЕ ЧРЕЗ ПРОВЕРКА

Придобиване на доказателства посредством наблюдения и сравнения – метод за проверка достоверността на знанията и точността на мненията. Методът *цан-йен* се споменава многократно още преди епохата Цин (II в. пр. Хр.), разкрит е сравнително задълбочено от Хан Фейдзъ. Според последния, за да се прецени достоверността на дадено знание или мнение, би трябвало да му се проведе сравнителна проверка от различни аспекти: небесен, земен, веществен, човешки и пр. – това именно се нарича „удостоверяване чрез проверка“. При нея се набляга на практическите свойства и функции на знанието или мнението. Единствено удостоверените чрез сравнение и проверка знание или мнение, които могат да се развиват практически, са истински и точни. Да се утвърждава нещо сяпо, без да е минало удостоверяване чрез проверка – това е глупост и невежество.

ЦИТАТ

循名實而定是非，因參驗而審言辭。（《韓非子·奸劫弑臣》）

Истината и лъжата се установяват при съпоставяне на имената със същностите; твърденията се подлагат на удостоверяване чрез проверка.

„Книга на философа Хан Фей“

АКО НАПЪЛНИШ ХАМБАРИТЕ, НАРОДЪТ ЩЕ ПОЗНАЕ И ЗАКОНИТЕ НА БЛАГОЧЕСТИЕТО

Едва когато хамбарите са пълни с храна, народът би успял да вникне във възвишеното нравствено учение. Изразът е от „Книга на философа Гуан“, където се казва: „Когато хамбарите са пълни, народът знае законите на благочестието; когато дрехите и храната са достатъчно, народът знае кое е славно, а кое – позорно.“ Когато хамбарите (с хранителните запаси) са пълни, а народът е сит и облечен, той няма грижи за веществените си потребности – това означава, че цивилизацията е достигнала напредък в материалното си развитие. „Законо на благочестието“, „слава и позор“ сочат към определени нравствени правила и мерила за добродетели, които обхващат цивилизования порядък и духовната култура. Изразът подчертава взаимозависимостта между материалното благосъстояние и порядъка и духовността на една цивилизация. Първото е основа и важно условие за съществуването на последните две, които се явяват продукт на материалното благосъстояние, когато то напредне до определена степен в развитието си. Ако това благосъстояние не може да бъде осигурено за народа, тогава дори една добре замислена система трудно би поддържала порядък в обществото, а впоследствие и нравите на хората трудно биха се издигнали. Затова съграждането на материалната цивилизация трябва да се превърне в основен приоритет на държавното управление за всички времена. Това е едно изключително прагматично понятие от областта на изкуството на управлението.

ЦИТАТИ

故曰：「倉廩實而知禮節，衣食足而知榮辱。」禮生於有而廢於無。故君子富，好行其德；小人富，以適其力。淵深而魚生之，山深而獸往之，人富而仁義附焉。（《史記·貨殖列傳》）

Затова е казано: „Когато хамбарите са пълни, народът знае законите на благочестието; когато дрехите и храната са достатъчно, народът знае кое е славно, а кое – позорно.“ Правилата на благочестието се явяват от наличието и се съсипват от недостатъка. Затова, когато благородниците са заможни, за тях е удобно да се придържат о добродетелите; когато простолюдието е заможно, то се пригажда според силите си [към правилата на благочестието]. Рибата вирее в дълбоките води, зверовете се стичат към огромните планини, а хората се придържат о човеколюбие и правда в дни на благоденствие.

Съма Циен, „Исторически записки“

管子曰：「倉廩實而知禮節。」民不足而可治者，自古及今，未之嘗聞。……夫積貯者，天下之大命也。苟粟多而財有餘，何爲而不成？以攻則取；以守則固；以戰則勝。懷敵附遠，何招而不至？（賈誼《論積貯疏》，見《漢書·食貨志》）

Учителят Гуан рече: „Когато хамбарите са пълни, народът знае законите на благочестието.“ Да се управлява добре народ, който ходи гладен и бос, е чудо неவிжданo от древността до днес. [...] Затова великото повеление на Небето е да се умножават запасите в държавата – ако зърното е изобилно и хазната пълна до излишък, кое дело не би успяло тогава? Тогава нападенията [на царството] ще са успешни, отбраната му – непробиваема, войните му – непобедими. Тогава кой противник, близък и далечен, не би се покорила на волята на подобно царство?

Дзя И, „За държавните запаси“ – в „Книга на династия Хан“

ВЕЛИКАТА КИТАЙСКА СЕНА

Пълното ѝ название буквално е „стената, дълга десет хиляди ли“ (萬里長城). Представява яка отбранителна стена с наблюдателни кули, застави с отбранителни крепости, кули за сигнален огън и други съоръжения с разнообразни функции. През III в. пр. Хр. след обединението на цял Китай под скиптърa на империята Цин, за да се запази държавата от нападенията на хуните от север, се предприема съединяване, укрепяване и удължаване на отбранителните стени на царствата Йен, Джао и Цин, на запад от Линтао (днес окръг Мин в провинция Гансу) до Ляодун (днешната провинция Ляонин) – Великата стена лъкатуши с дължина над 10 000 ли (5000 километра). В следващите епохи – двете династии Хан, Северните династии, династия Суй и т.н. – Великата стена е била достроявана по границите на империята с номадските народи на север. Последната епоха, през която се извършват значителни строежи на стената, е династията Мин: от периода Хун У (洪武, 1368–1398) до периода Уан Ли (萬曆, 1572–1620) стената е ремонтирана и строена 18 пъти. Великата китайска стена, която днес посетителите виждат, е именно тази от династия Мин – на запад тя започва от заставата Дзяюгуан (嘉峪關, пров. Гансу), а на изток достига до заставата Шанхайгуан (山海關, пров. Хъбей), като общата ѝ дължина е 8851,8 километра. Великата китайска стена е най-значителното постижение на военно-отбранителното инженерство на древен Китай. „Велика китайска стена“, или само „китайска стена“, е израз, който се използва за човек, нагърбил се с важна държавна задача. Тя е и културен символ на единението на китайския народ, на крепката народна воля и нейната несломимост от бедн и неслоди.

ЦИТАТИ

乃使蒙恬北築長城而守藩籬，卻匈奴七百余裡，胡人不敢南下而牧馬.....（賈誼《過秦論》）

Тогава [първият цински император] изпратил [генерал] Мън Тиен с мисията да построи стена на север, която да пази границата; така сюнну били отблъснати на седемстотин *ли* и варварите вече не смеели да пасат конете си на юг..

Дзя И, „За грешките на династия Цин“

吞珪既喪，壞了萬里長城，國中精銳已盡，如何是好？（陳忱《水滸後傳》第十二回）

Тун Гуй загина – падна Великата китайска стена! Цветът на държавата погина, къде ще се денем отсега?

Чън Чън, „Продължение на Крайречно царство“

Духовна отрада

Чувство на свобода и приятна лекота при съзерцание на красотата, породено от сливането на човешкия дух с природата. В частност означава любуване на пейзажна живопис, пейзажна поезия, при което духът постига естетическо сливане с природата и изобразените предмети. В своя предговор към „Как да рисуваме пейзажна живопис“ Дзун Бин посочва, че при любуването на пейзажи можем да постигнем мъдростта и умственото наслаждение, което древните мъдреци са вложили в изобразените природни картини; може да се навлезе в свят на абсолютна пустота, където са отхвърлени всяка вещ и суетна мисъл и където човек намира всепроникваща – и в тялото, и в духа му – духовна радост и висша свобода. В това понятие авторът влага не само естетическата функция на пейзажната живопис и лирика и естествената природна красота, но отразява и стремежа на традиционните литература и изкуство към единение между човека и Небето и към вътрешна хармония на духа.

ЦИТАТ

聖賢映於絕代，萬趣融其神思，余復何爲哉？暢神而已。（宗炳《畫山水序》）

Съвършеномъдрите и високи по ум люде са просияли в прастари времена, пропили са с безброй стремления своите мисли и дух – какво бих могъл да добавя аз към тях? Остава ми единствено с отрада духом да ги съзерцавам.

Дзун Бин, „Предговор към „Как да рисуваме пейзажна живопис“

СЪВЪРШЕН ЧОВЕК

Според идеала на древните китайци – такъв е човекът със здрави нрави и добродетели, от една страна, и достигнал всестранни умения, от друга. Съвършенството не е плод на зрялост, достигната с натрупан живот, а здрава нравственост и всестранни умения, придобити по пътя на учението и самоусъвършенстването. Съвършеният човек трябва да притежава мъдрост, смелост, въздържание от желания и страсти, както и умения, чрез които по подобаващ начин да се справя с различните житейски дела, а думите и делата му от начало докрай да са в съгласие с Пътя и правдата.

ЦИТАТИ

子路問成人。子曰：「若臧武仲之知，公綽之不欲，卞莊子之勇，冉求之藝，文之以禮樂，亦可以爲成人矣。」曰：「今之成人者何必然？見利思義，見危授命，久要不忘平生之言，亦可以爲成人矣。」（《論語·憲問》）

Дзъ Лу попита какво означава да си съвършен човек. Учителят рече:

– Ако някой притежава мъдростта на Дзан Уджун, безстрастието на [Мън] Гунчуо, храбростта на Биен Джуандзъ, изкусните умения на Жан Циу и е образован в благочестивите правила и музика, той може да се нарече съвършен човек.

И рече отново:

– Как постъпва днес съвършеният човек? Когато види облаги, мисли за правдата, при опасност е способен да отдаде живота си, а при дълъг живот в неволя не забравя обещаното, когато е живял без неволя.

„Беседи и изречения“